

MODERNIZAREA ROMÂNIEI. ROLUL ELITEI POLITICE

Gheorghe Iacob

Este un fapt cunoscut că modernizarea României a devenit obiectiv al politicii de stat în timpul domniei lui Al.I. Cuza. De atunci și până la al doilea război mondial, poate fi urmărit drumul urmat pentru integrarea țării între statele civilizate ale Europei. Se pot stabili etape, împliniri, limite, merite, răspunderi etc.

O problemă de un interes aparte se referă la cei [DP1]"responsabili" de modernizarea țării, la elita politică. Evident, este greu și riscant de a veni cu abordări globale, având în vedere că până la anul 1918 era "Vechiul Regat", cu votul cenșitar, iar apoi România Mare, cu vot universal.

Prin urmare și structura elitei politice este diferită. Credem, de altfel, că trebuie făcută o diferențiere între clasa politică și elita politică. În prima ar intra cei implicați direct în viața politică, dintre care mulți au ajuns parlamentari. În elită ar trebui să menținem doar pe cei care au avut funcții executive, adică șefi de partide, prim-miniștri și miniștri. Este o interpretare amendabilă – mai ales de către politologi – dar care poate oferi posibilități de interpretare interesante asupra vieții politice din România în această perioadă istorică.

Din această perspectivă, putem compara structura camerei Deputaților de la începutul secolului al XX-lea cu cea din perioada interbelică.

În anul 1911¹ în Camera Deputaților se aflau: 46,1% – mari proprietari agricoli; 26,6% – avocați; 8,2% – profesori; 6,1% – rentieri pensionari; 5,5% – medici; 2,7% – comercianți, industriași; 1,7% – ingineri; 3,1% – alte profesii.

După 1918, în urma introducerii votului universal, au loc importante schimbări în structura pe profesii a Parlamentului; scade numărul marilor proprietari agricoli și crește cel al avocaților și a altor reprezentanți.

Conform statisticii întocmite de I. Scurtu², structura Camerei Deputaților în intervalul 1922–1937 a fost următoarea: 41,8% – avocați; 6,3% – agricultori; 6,3% – profesori secundari; 6,1% – cadre universitare; 5,5% – institutori; 5,1% – proprietari; 3,6% – medici; 3,6% – preoți; 3,5% – publiciști, artiști; 3,2% – ingineri, agronomi, arhitecți; 1,1% – directori de bancă; 1,1% – comercianți; 1,0% – industriași; 0,5% – ofițeri în rezervă etc.

Există, firește, ca în orice statistică, un anumit grad de relativitate a acestor date, determinat de maniera în care s-au stabilit profesiile

parlamentarilor; spre exemplu, unii au declarat funcția și nu profesia etc. Ele ne oferă, totuși, o imagine revelatoare asupra structurii socio-profesionale a Parlamentului României în "epoca modernizării".

Despre elita politică a României – în perioada cuprinsă între Independență și al II-lea război mondial – s-ar putea face un studiu special, având în vedere etapa când s-a scris, locul – în țară sau străinătate – "culoarea" politică a autorului etc. Opiniile sunt variate, evoluând de la entuziasm la detractare.

Este adevărat, că în numeroase cazuri se interferează trăsăturile sistemului politic cu cele privind calitatea prestației elitei politice. Spre exemplu, S.A. Madievschi³ reușește să contabilizeze toate relele clasei și elitei politice din Vechiul Regat.

Referindu-se la aceeași perioadă, A. Tibal⁴ minimaliza la maxim rolul Parlamentului: "Cât despre Parlament, rolul său era nul. Regele avea propria sa autoritate, asupra căreia nu putea interveni nici un vot parlamentar; însărcina un om politic să formeze un nou minister, iar prima grijă a acestuia era de a dizolva Parlamentul și de a proceda la noi alegeri, care, neapărat, îi dădeau majoritate zdrobitoare".

În ultimul deceniu se bucură de o atenție aparte perioada interbelică, cu care se realizează comparații, în dorința de a stabili direcțiile evoluției actuale a țării. Au fost scrise numeroase cărți, studii, articole etc.

Analizând "democrația" anilor '20 – ghilimelele aparțin autorului, Ștefan Fischer – Galați⁵ apreciază că: "Opțiunea cu care se confrunta Bucureștiul era fie aceea a integrării "străinilor" în viața țării, cu pierderea implicită a puterii politice oligarhice, fie aceea a unui mariaj de conveniență, de sorginte românească, numai cu liderii politici din Transilvania. Adoptarea celei de-a doua alternative, considerată drept răul cel mai mic, a avut repercursiuni mult mai profunde și dezastroase"⁶.

Florin Constantiniu, în a sa "O istorie sinceră a poporului român"⁷, are un subcapitol privind perioada interbelică intitulat "Adevărata față a democrației", în care găsim și următoarea apreciere concluzivă: "Ceea ce trebuie însă relevat este că, Europa Central-Răsăriteană și de Sud-Est, lăsând la o parte Cehoslovacia, țară de adevărată democrație, toate celelalte state cunoșteau regimuri semidictatoriale sau autoritare și că, în această lume de orbi în ale democrației, România apare ca acel chior din proverb, devenit împărat"⁸.

Din zona aparținând politologilor, filosofilor, jurnaliștilor ș.a. menționăm doar două exemple recente. Este vorba despre cartea lui Sorin Alexandrescu⁹ și revista "Dosarele Istoriei", nr. 12/1998.

Într-un articol intitulat "O posibilă explicație pentru dezastrul României Mari. Lunga tradiție a democrației găunoase", I. Cristoiu scrie, între altele "Adevărul e însă altul. Anii dintre cele două războaie au fost cei a unor grave maladii ale politicii românești. Democrația n-a fost una autentică. A fost o

democrație atinsă atât de balcanism, cât și de infantilism"... România trebuie să pună capăt nu numai mentalității comuniste, dar și mustăriei balcanice, tipice istoriei moderne a țării. Putem realiza o adevărată democrație, putem intra în Europa cu fruntea sus, nu numai prin înlăturarea sechelelor comuniste, dar și prin întreruperea lungii tradiții orientale în politica autohtonă. Europeanizarea vieții noastre politice nu înseamnă altceva decât crearea unei democrații adevărate. În nici un caz a unei democrații de tip interbelic. Pentru că această democrație nu atinge standardele europene de azi"¹⁰.

Înainte de a ne prezenta propria poziție, ne oprim și asupra opiniei exprimate de I. Agrigoroaiei, într-o sinteză privind modernizarea României: "În vreme ce în unele țări ale Europei se instaurau regimuri dictatoriale, fasciste sau profasciste, care au îngădit serios ori chiar au lichidat drepturile cetățenești, la noi s-a adoptat o Constituție care a înscris principii democratice, menite să favorizeze evoluția societății românești. Analiza comparativă a regimurilor politice din statele Europei subliniază constatarea că România a urmat un curs ascendent după Marea Unire din 1918, democrația – departe de a fi fără cusur – s-a dezvoltat, viața politică a devenit mai plină și bogată în conținut ... Cu toate slăbiciunile, imperfecțiunile sale, regimul democrației parlamentare a rezistat în România până în februarie 1938, când – într-un context internațional și intern foarte complex s-a instaurat regimul monarhiei autoritare"¹¹.

Revenind la problema pusă în discuție, la cei "responsabili" de modernizarea României, credem că în afara delimitării dintre "clasa politică" și "elita politică", trebuie evitată interferența, accentuată până la suprapunere uneori, între caracterul sistemului politic (cu toate trăsăturile sale, de la democrație la dictatură) și "prestația" elitei politice. Această amestec al planurilor poate - și - duce la aprecieri prea puțin nuanțate asupra vieții politice din România în "epoca modernizării" și mai ales în perioada interbelică.

Dacă acceptăm că cei aleși în Parlament fac parte din "clasa politică", constatăm că în România interbelică au ajuns deputați și senatori un număr de 4353 persoane, în urma celor 11 alegeri parlamentare¹².

Este mai dificil a stabili ce înseamnă "elita politică". După cum menționam mai sus am inclus aici doar pe cei care au avut funcții executive, adică miniștri, șefi de partid, prim-miniștri. Pentru o analiză privind întreaga perioadă a modernizării (1859–1939), lista ar cuprinde câteva sute de personalități politice. Riscând o critică a sociologilor – și nu numai – ne-am permis să stabilim un "eșantion" al personalităților aflate în conducerea vieții politice din România la sfârșitul sec. al XIX-lea și în perioada interbelică. Ne-am oprit la cei care au trăit și după anul 1900 și s-au încadrat în cele trei categorii menționate (prim-miniștri, șefi de partide, miniștri). Pentru ușurarea calculului statistice am limitat lista la numărul de 100. Sunt deci personalități care au pregătit Marea Unire și au fost implicate direct în viața politică a

României interbelice. Dintre acestea, 24 au fost șefi de partide, 27 – prim-miniștri, iar 71 – miniștri.

O primă observație se referă la studiile celor 100 de personalități. Analiza arată că, 81 au studiat în străinătate și 19 în țară. Este interesantă și lista țărilor în care au studiat politicienii români; din cei 81 - , 50 au făcut studii în Franța și Belgia, 17 în Germania, 10 la Viena și Budapesta, 2 în Italia și 2 în Rusia (este, evident, vorba despre basarabeni).

Între specializări întâlnim: 47 – Drept; 14 – Litere, Filosofie, Științe politice; 13 – Medicină, Agronomie, Științe Naturale; 7 – Științe economice; 5 – Studii militare, ș.a.

Anexarea unui tabel al fi încărcat intervenția noastră. În același timp, pentru a face credibilă "demonstrația" vom enumera pe cei care au studiat în Franța și Belgia, având în vedere faptul că reprezintă 50% din "eșantionul" ales¹³: C. Angelescu, V. Antonescu, C. Argentoianu, C. Arion, P.S. Aurelian, A. Bădărău, I.I.C. Brătianu, C.I.C. Brătianu, Vintilă I.C. Brătianu, Gh. Brătianu, Gh.Gr. Cantacuzino, I. Cantacuzino, M.G. Cantacuzino, A. Carp, C. Coandă, M. Constantinescu, T. Constantinescu., I. Costinescu, A.C. Cuza, C.C. Dissescu, A.G. Djuvara, M. Djuvara, I.G. Duca, N. Filipescu, Gr. Gafencu, C. Garoflid, M. Ghelmegeanu, I. Grădișteanu, D.A. Greceanu, Spiru Haret, Take Ionescu, N. Iorga, Iacob Lahovari, I.N. Lahovari, V. Lascăr, Al. Marghiloman, Gh.Gh. Mironescu, V.Gh. Morțun (în Belgia), C. Olănescu, M.G. Orleanu, P. Pherekide, V. Pogor, P. Poni, E. Stătescu, T. Stelian, B. Știrbei, Gh. Tătărescu, N. Titulescu, G.D. Vernescu, C. Zelea-Codreanu.

Proporția mare a celor care au studiat în străinătate – de fapt în Vestul și Centrul Europei – demonstrează că elita noastră politică a fost în contact direct cu "civilizația europeană". Ca urmare, personalitățile politice au înțeles, încă din perioada studiilor, că singura cale era dezvoltarea "în pas cu Europa".

Constituirea statului român modern și apoi cucerirea întenededenței de stat au obligat elita politică românească să analizeze contextul integrării în concertul statelor europene. Modernizarea statului român impunea adaptarea la cerințele și ritmul Europei dezvoltate.

I.C. Brătianu, unul dintre făuritorii României moderne, declara în Adunarea Deputaților, încă la 10 ianuarie 1861: "Eu, Domnilor, am fost în străinătate, am vorbit cu capitaliști, am tratat chiar cu dâșii și mi-au zis că până nu vom avea instituții care să le dea garanții tranzacțiilor, ei nu vor veni să-și verse capitalurile aici ..."¹⁴.

Ideea o găsim formulată și în Raportul asupra legii de încurajare a industriei din anul 1887: "... nimeni nu va veni din străinătate spre a ne ajuta să înființăm industrie, dacă nu va fi atras de sistema de stat adoptată în acest scop în țara noastră"¹⁵.

Cu prilejul dezbaterilor asupra Legii minelor, P.P. Carp declara în ședința Adunării Deputaților, din 14 aprilie 1895: "Cerințele moderne se impun; degeaba voim noi să menținem un trecut, oricât de glorios ar fi el. Trecutul s-a dus. Degeaba voim să închidem ușile aspirațiilor moderne, căci viitorul se impune de la sine și devine prezent"¹⁶. O astfel de declarație, chiar având iz politicianist, demonstrează că Partidul Conservator nu era împotriva modernizării, ci a ritmului acesteia, impus de liberali¹⁷.

În același spirit, Vasile Lascăr, cunoscut fruntaș al PNL, spunea în ședința Senatului din 15 februarie 1906: "Nu trebuie să ne facem iluzii; trebuie să îndoim această energie ca să ajungem lumea civilizată; trebuie cu orice preț să ne punem pe picior de egalitate cu celelalte țări europene"¹⁸.

Raportarea la Europa - deci la civilizația occidentală¹⁹ - de pe pozițiile unei țări europene - o regăsim și mai intensă în perioada interbelică, atât în mediul politic cât și în cel intelectual. Amintim pe Eugen Lovinescu²⁰, Ștefan Zeletin²¹, Nae Ionescu²², Mircea Eliade²³, Emil Cioran²⁴, Vintilă I.C. Brătianu²⁵, Virgil Madgearu²⁶, M. Manoilescu²⁷, și alții.

Alegem, spre exemplificare, una dintre concluziile lui Ștefan Zeletin și pentru că se referă la întreaga "epocă a modernizării":

"Desigur, scria el, în *Neoliberalismul*, publicat în anul 1927 – că toate neamurile europene au trebuit să săvârșească această trecere de la viața pastorală agricolă la viața capitalistă. Dar națiunile europene au săvârșit această tranziție în vreo șapte veacuri, pe când românii au îndeplinit-o în patru decenii. Trebuie să fie cineva destul de ros la școala istoriei spre a-și putea da bine seama ce înseamnă asemenea bruscă adaptare la un mod diametral opus de viață. În adevăr, puterea noastră de adaptare la nevoile regimului capitalist este unică în dezvoltarea statelor moderne: ea are toate proporțiile unui miracol psihologic"²⁸.

Încercând o caracterizare a "elitei politice" din România, credem că prin pregătire, ca și prin calitatea actului politic, aceasta era comparabilă cu elita politică din țările occidentale. I.C.Brătianu, M. Kogălniceanu sau P.P. Carp pot sta oricând alături de personalitățile politice ale Europei. La fel, I.I.C. Brătianu, I. Maniu, Al. Vaida-Voevod sau Gh. Brătianu și lista este mai lungă. Faptul că au reprezentat o țară mică până la Război, apoi una de mărime mijlocie, nu le scade cu nimic din meritele politice. Ba, poate dimpotrivă, întrucât au avut de înfruntat situații politice mai dificile decât liderii din țările mai mari.

Firește, astfel de aprecieri, fără o strânsă argumentație pot părea hazardate. Spațiul afectat acestei intervenții nu permite o demonstrație pe etape, ani, momente, acțiuni etc. În același timp, însă, credem că și o simplă perspectivă asupra calității activității liderilor partidelor politice dovedește responsabilitatea acestora. Cu alte cuvinte, în raportul dintre interesul personal – interesul de partid – interesul național, pentru marii lideri, ponderea a fost pentru interesul țării.

Cel mai bun exemplu îl reprezintă solidaritatea elitei politice – indiferent de partid – în politica externă a țării²⁹. Astfel, P.P. Carp a acceptat să fie reprezentantul țării la Viena în timpul guvernării liberale. Interesele țării o cereau și el a renunțat la ambițiile personale și interesele imediate ale partidului. De altfel, a fost consecvent în această atitudine. El declara în ședința Adunării Deputaților din 26 noiembrie 1899: "... trebuie date dovezi că conservatorii și liberalii urmăresc aceeași țintă, neatârnat de luptele interne. O politică externă nu poate fi națională, decât dacă și unii și alții o admit"³⁰.

În perioada interbelică N. Titulescu a fost ministru de externe sub guverne diferite, iar obiectivele politicii externe ale țării nu s-au schimbat timp de două decenii, indiferent de cine a fost la guvernare.

Acțiunea guvernului condus de Al. Marghiloman trebuie reinterpretată din această perspectivă și nu a "reabilitării" acestui lider al elitei politice.

Un "profil" al elitei politice nu trebuie să omită manifestările politicianiste. Acestea au existat și sunt bine cunoscute.

Până la primul război mondial, având în vedere votul cenzitar, participarea la viața politică era aproape simbolică. Pentru Adunarea Deputaților votau direct 93.250 cetățeni, adică 1,3% din populația țării, iar pentru Senat, 27.260 cetățeni, ceea ce reprezintă 0,34% din populația țării. Totodată, implicarea administrației în politică decurgea atât din numirile realizate de către guvernul care lua puterea, cât și din maniera în care se recrutau funcționarii; mulți dintre ei se înscriau într-un partid sau altul numai pentru a primi funcții odată cu schimbarea guvernului. Existau chiar situații când primarii – probabil și alți funcționari – treceau în partidul care forma guvernul, pentru a-și păstra funcția³².

În perioada interbelică astfel de fenomene continuă să se manifeste, chiar în forme mai variate, având în vedere noua configurație a sistemului politic. Un observator din epocă nota:

"Trebuie ... să recunoaștem că în orice democrație este un decalaj între teorie și realitate. Putem totuși spune că nicăieri acest decalaj nu a fost mai profund ca în România, țara care n-a cunoscut o democrație reală. Suveranitatea populară nu a fost decât cu numele și dreptul electoral nu avea nimic dintr-un regim reprezentativ ... S-a luptat prea puțin pentru libertăți, pentru a putea fi înțelese ... Educația politică lipsea. Existau multe principii, dar nu se realiza un progres. Abuzuri și rea credință a guvernanților, indolență și neputință a guvernaților, poporul român nu înțelese valoarea principiilor înscrise în constituție și nu-și integră cu adevărat sensul virtuților democratice..."³³.

Considerăm că problema politicianismului trebuie abordată în mod echilibrat, pentru că astfel de tare nu se întâlneau doar în România sau în țări care erau la începutul "exercițiului democrației", cum rezultă dintr-o serie de

lucrări³³. Politicianismul – în forme diferite – se manifestă în toate țările, indiferent de vechimea regimului constituțional³⁴.

Referindu-se la politicianismul din Anglia, I.G.Duca nota:

"De altminteri aceasta nu a fost singura ocazie în care pe vremea neutralității și a războiului mi-a fost dat să constat că ne place să ne calomniem, pe când de fapt în celelalte state se petrec netulburate lucruri cu mult mai grave, mult mai certate cu morala decât în România"; dar, îndeamnă autorul, "Să continuăm totuși a fi severi față de noi înșine este condiția esențială a îndreptării, este marele imbold spre progres"³⁵.

Aprecierea lui I.G. Duca referitoare la perioadă anterioară declanșării primului război mondial este valabilă și pentru deceniile interbelice. Pentru că, trebuie avut în vedere că România, spre deosebire de multe state ale Europei, în care s-au instaurat imediat după război regimuri dictatoriale, și-a menținut monarhia constituțională până în preajma izbucnirii celui de-al II-lea război mondial. Politicianismul a existat în toate statele. Este dificil de făcut o comparație între formele de manifestare într-un stat cu regim autoritar, dictatorial, totalitar și un stat în care instituțiile democrației parlamentare continuau – în diverse limite – să funcționeze. Oricum, orice analiză, pentru a fi credibilă, trebuie realizată prin comparație între state. Altfel, etichetările prezente într-o serie de lucrări și articole recente nu fac decât să mute accentul dintr-o extremă în alta, folosind prea puțin la reconstituirea unui tablou veridic privind România interbelică.

În același context, al stabilirii rolului elitei politice în modernizarea țării, o problemă esențială este aceea dacă partidele politice au avut o strategie pentru construcția României moderne. Acest aspect, deosebit de important, după opinia noastră, nu este discutat explicit; atitudinea autorilor poate fi doar dedusă.

Pentru perioada 1859-1914, opiniile cercetătorilor – istorici, economiști, sociologi, politologi ș.a. – pot fi grupate în două mari categorii.

O primă categorie apreciază ca exagerat a se vorbi de o construcție conștientă, urmărind obiective precise în viața social-economică și politică. Este acceptată mai mult ideea unei dezvoltări "din aproape în aproape". În sprijinul acestei opțiuni, sunt aduse mai multe argumente: - în respectiva perioadă istorică nu s-au cristalizat doctrine politice sau economice; - apoi, după unii autori, între cele două partide politice de guvernământ (Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator) se realizase un adevărat compromis politic asupra direcțiilor construcției României moderne.

O a doua categorie de opinii apreciază că în această perioadă istorică, mai ales după cucerirea independenței de stat, se poate vorbi de o strategie a construcției României moderne³⁶.

După părerea noastră delimitarea celor două curente de idei – liberalismul și conservatorismul – a fost urmată de cristalizarea unor doctrine, liberală, respectiv conservatoare, care au reprezentat suportul ideologic pentru partidul liberal și cel conservator.

Confruntarea dintre cele două partide politice – determinată de diferența de optică politică, de doctrină – a fost permanentă, variind în intensitate, în funcție de o serie de factori interni și externi.

Prin urmare, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României urma coordonatele pe care se înscrisese după Unirea de la 1859 și după cucerirea independenței de stat. dezvoltare aflată în cadrul unei strategii, stabilită printr-un complex de factori politico-economici. Între trăsăturile definitorii ale vieții social-economice și politice, un loc aparte îl ocupă raportul specific dintre doctrina liberală și cea conservatoare, între Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator.

Ambele partide politice de guvernământ erau de acord cu modernizarea țării. Partidul Național-Liberal a acționat pentru dezvoltarea industriei, pentru afirmarea elementului național, pentru consolidarea independenței economice a țării, condiție a unei adevărate independențe politice.

De cealaltă parte, Partidul Conservator concepea modernizarea ca un proces lent, care să nu-i afecteze pozițiile economice și politice. Ori de câte ori s-a pus problema unor transformări care amenințau echilibrul de forțe politico-economice interne, conservatorii s-au opus cu înverșunare; poziția lui P.P. Carp în istorica ședință a Parlamentului din martie 1907, opoziția Partidului Conservator cu prilejul anunțării și dezbaterii reformelor în anii 1913-1914 o demonstrează cu prisosință.

Se poate aprecia că această coparticipare la acțiunea de modernizare – în limitele în care s-a realizat – fost impusă, fiind o încercare de adaptare a Partidului Conservator la noile necesități ale unei societăți în plin efort de dezvoltare.

Pentru perioada interbelică există un acord aproape general în rândul cercetătorilor, privind existența unei strategii a modernizării, chiar dacă nu întotdeauna se folosește această terminologie. Preocuparea explicită pentru definirea doctrinelor politice³⁷, afirmarea neoliberalismului și țărănismului, activitatea teoretică, concretizată în numeroase volume și studii aparținând unor personalități precum Ștefan Zeletin, Virgil Madgearu, Mihail Manoilescu, Gh. Tașcă, I.N. Angelescu, Victor Slăvescu, Mitiță Constantinescu ș.a. reprezintă manifestări ale preocupărilor privind strategia modernizării României.

După 1918, atât oamenii politici, cât și numeroși intelectuali – înregimentați sau nu politic – s-au implicat direct în dezbaterile politice și teoretice asupra direcțiilor, căilor și ritmului dezvoltării României Întregite³⁸.

În această confruntare de idei, un loc aparte l-a ocupat Mihail Manoilescu: "Un economist al țării a putut deveni al Europei și al lumii, fiindcă opera lui s-a axat pe procesele și caracteristicile «erei transformărilor» pe continent și mapamond, în contextul cărora a inclus și țara sa, cu preocuparea de a-i găsi un loc mai bun, pe care-l merita într-o nouă ordine ce se prefigura. El n-a căutat să subordoneze înțelegerea dezvoltării lumii unor interese egoiste ale propriei țări, ci să le elucideze pe acestea în contextul prefacerilor care aveau loc"³⁹.

Se poate constata că pentru întreaga perioadă istorică, de la 1859 la 1939 s-a manifestat o anumită continuitate în strategia modernizării; spre exemplu, preocuparea pentru protecția și încurajarea industriei, protecția vamală în timpul guvernărilor liberale; de asemenea, implicarea statului în viața economică a țării etc.

După Marea Unire, problematica modernizării este pe larg dezbătută în cercurile politice, ale economiștilor, istoricilor etc. Lupta politică pentru impunerea unor anumite direcții și mijloace în procesul de modernizare este tot mai mult susținută de lucrări și studii teoretice.

Faptele și ideile politice dovedesc că 1918 nu a reprezentat un nou început pentru dezbaterile asupra modernizării, ci a contribuit doar la potențarea și îmbogățirea acestora în noul context istoric⁴⁰.

*

Pe baza acestor considerații, formulăm câteva aprecieri cu valoare de concluzii:

- în încercarea de "rescriere", de "demitizare" a istoriei noastre, este necesară o abordare echilibrată, care să evite etichetările, "remistificarea", înlocuirea unor șabloane cu altele etc.;

- o astfel de manieră se impune, poate, cel mai mult în discutarea raportului dintre meritele elitei politice și limitele activității acesteia, concretizate în manifestările politicianiste;

- este dăunătoare confuzia care se face uneori între trăsăturile sistemului politic și eficiența acțiunii elitei politice pentru modernizarea țării. Cel mai bun exemplu este maniera de prezentare a guvernării Gh. Tătărăscu;

- România a avut în "epoca modernizării" o elită politică de nivel european. Liderii politici au gândit în spirit european și au acționat pentru a apropia România de grupul țărilor civilizate ale continentului;

- în ambele etape ale acestei "epoci" – 1859–1914 și 1918–1939 (având în vedere, firește, specificul domniei lui A.I. Cuza) elita politică a fost dominată de câte două partide politice, PNL și Partidul Conservator, respectiv PNL și PNȚ. Deși aveau opțiuni diferite privind problemele fundamentale ale dezvoltării țării, aceste partide – din ambele etape – au fost de acord cu modernizarea societății și integrarea țării în Europa. Difereau căile, mijloacele și, ca urmare, ritmul;

- elita politică a condus procesul de modernizare a României în conformitate cu o strategie. O dovedesc programele partidelor politic discursurile liderilor politici, legislația adoptată, lucrările teoretice etc.;

- împlinirile și limitele modernizării pentru fiecare dintre cele două etape, ca și pentru întreaga perioadă, în general, trebuie judecate nu doar prin prisma "prestației" elitei politice. Se impune o abordare globală, care să aibă în vedere și factorii politico-economici interni, cei externi etc.

¹ L. Colescu, *Statistica electorală. Alegerile generale pentru Corpurile legiuitoare în 1907 și 1911*, București, 1913, p. 66.

² I. Scurtu, I. Bulei, *Democrația la români. 1866–1938*, București, 1990, p. 125.

³ S.A. Madievschi, *Elita politică a României (1866–1918)*, Chișinău, 1993.

⁴ A. Tibal, *Problèmes politiques contemporaines d'Europe orientale*, Paris, 1930, p. 5.

⁵ S. Fischer-Galați, *România în secolul al XX-lea*, Iași, 1998.

⁶ *Ibidem*, p. 46.

⁷ F. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997.

⁸ *Ibidem*, p.334.

⁹ S.Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, 1998.

¹⁰ "Dosarele Istoriei", nr. 12/1998, p. 1, 5.

¹¹ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V.Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iași, 1993, p. 319.

¹² I. Scurtu, *România Mare: "Paradisul" (deocamdată pierdut)*, în "Dosarele Istoriei", nr. 12/1998, p. 22.

¹³ Informații din: I. Mamina, I. Bulei, *Guverne și guvernanți (1866–1914)*, București, 1994; I. Mamina, I. Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916–1938)*, București, 1996, ș.a.

¹⁴ *Naționalismul economic și doctrina partidelor în România. Rezultatele politicii economice de la 1859 până la 1938*, București, 1930, p. 34.

¹⁵ "Studii. Revistă de Istorie", nr. 1/1972, p. 194.

¹⁶ P.P. Carp, *Discurs în Adunarea Deputaților*, ședința din 14 aprilie 1895, apud C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, II, București, 1936, p. 136.

¹⁷ Vezi pe larg: Gh. Iacob, *Economia României (1859–1939). Fapte, Legi, Idei*, Iași, 1996, cap. III.

¹⁸ V. Lascăr, *Discurs în Senat*, ședința din 15 februarie 1906 în *Discursuri politice*, adunate și adnotate de M. Theodorian-Carada, București, 1912, II, p. 1073.

¹⁹ Vezi pe larg Gh. Iacob, *România și Europa. Considerații privind metodologia cercetării*, în M. Timofte (coordonator), *Concepte și metodologii în studiul relațiilor internaționale*, Iași, 1997.

²⁰ E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, III, București, 1992.

²¹ Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1992.

²² Nae Ionescu, *Între realitățile noastre*, în vol. *Roza vânturilor*, București, 1990.

²³ Mircea Eliade, *A nu mai fi român*, în vol. *Oceanografie*, București, 1934.

²⁴ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, 1990.

²⁵ Vintilă I.C. Brătianu, *Memoriu adresat Comitetului Central al Partidului Național-Liberal*, 23 septembrie 1930, București, 1930.

²⁶ Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940.

²⁷ M. Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, București, 1942; Idem, *Forțele productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional*, București, 1986.

²⁸ Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul ...*, p. 47.

²⁹ Vezi pe larg Gh. Platon ș.a., *Cum s-a înfăptuit România modernă ...*, p. 213 și urm.

³⁰ *Ibidem*, p. 215.

³¹ M. Iosa, *Încercări de modificare a Legii electorale în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea*, "Revista de Istorie", tom, 30, nr. 8/1977, p. 1419.

³² Vezi Gh. Iacob, *Modernizare-Euopenism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea*, vol.I, Iași, 1995, 260 și urm.

³³ Crișan Axente, *Essai sur le représentatif en Roumanie*, Paris, 1937, p. 111 apud, Matei Dogan, *Analiza statistică a democrației parlamentare din România*, București, 1946, p. 110.

³⁴ Vezi Gh. Iacob, Cătălin Turliuc, *Viața politică din România modernă. Opinii în istoriografia străină*, în *România în Istoria Universală*, (coordonatori: I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), III, Iași, 1988.

³⁵ I.G. Duca, *Amintiri politice*, I, München, 1981, p. 204.

³⁶ Gh. Iacob, *Raporturile dintre liberali și conservatori în viața politică a României la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, I și II, în *Anuarul Institutului de Istorie A.D. «Xenopol»*, Iași, XXV și XXVI, 1988, 1989.

³⁷ Sultana Sută-Selejan, *Doctrine și curente în gândirea economică modernă și contemporană*, București, 1992, p. 359–391.

³⁸ I. Saizu, *Modernizarea României contemporane (perioada interbelică)*, București, 1991.

³⁹ Vasile C. Nechita (coordonator), *Mihail Manoilescu – creator de teorie economică*, Iași, 1993, p. 224.

⁴⁰ Gh. Iacob, *Economia României (1859–1939) ...*, p. 136 și urm.